

gruver ble innstilt og den siste smeltehytta ved Nustadfoss nedlagt. Fram til 1882 da Meråkerbanen var ferdig og hyttene kunne forsynes med koks, foregikk smeltinga som før med trekull. Dette førte med årene til hard beskatning av skogen i Meråker, også innover Fersdalen.

Kvernsteindriften

Kvernsteinbryterne i Selbufjellene utnyttet gjennom etpar hundreår en smal og langstrakt forekomst av en bergart som egnet seg ypperlig til møllestein: glimmerskifer med isprengte krystaller. Forekomsten strekker seg fra Skarvan i Selbu sørover til Bukkhammeren i Holtålen, og langs det meste av denne strekningen finnes det brudd. Men hovedområdene for kvernsteinbrytingen var i Høgfjellet og ved Store Kvern fjellvatn i fjellene øst for Selbu.

Brytingen startet trolig ved dette vatnet. Tidspunktet er vanskelig å fastslå, men arbeidet var i alle fall i gang før år 1600. Omkring vatnet ligger store mengder kvernsteinbrudd. Det største og beste er Kvitytbruddet, som har vært brukt over lang tid, mens de minste neppe har gitt større utbytte enn et eneste steinpar. Steinbryterne var i hovedsak bønder fra bygda. De hadde dette som tilleggsnæring, og arbeidet foregikk om vinteren. Derfor måtte ruta over Høgfjellet merkes med staker eller varder, veimerker som delvis fortsatt står. Vinteren innpå fjellet var den gang som nå langt fra gjestmild, slik at arbeidsfolket hadde behov for hus inne ved de høystliggende bruddene. Omtrent 100 hustufter er påvist, bl.a. 37 ved Lappenbruddene og 19 i Kogdalen. Flere av tuftene skriver seg fra 1600- og 1700-tallet.

Kvern fjellstuene har gjerne hatt to rom. I det ytre rommet har veggene bestått av jord eller stein, mens veggene i det indre rommet, oppholdsrommet, har vært tømret opp, med tak av tre. Opprinnelig har stuene hatt åre, siden fikk de ovn. De eldste stuene kunne neppe huse mer enn to-tre mann, mens den yngste typen, fra 1800-tallet, nok har rommet 10-15 mann. Stuene ble brukt til måltider, hvile og søvn, mens selve tilhuggingen av steinen helst foregikk under et le i bruddet. Lensing i bruddene foregikk uten kjennskap til hevert.

Slike grupper av tufter knyttet til næringsvirksomhet i utmark er knapt kjent noe annet sted i Skandinavia. Både tuftene og bruddene er i dag monumenter over selbyggenes slit.

Til å sprengte ut kvernsteinemnene ble det i den eldste perioden hugget en rad med hull i berget. Så ble trekiler slått inn i hullene helt til flaket løsnet. Men dette lyktes ikke hver gang, og flere steder står kilene ennå igjen i hullene. Fra ca. 1700 ble krutt tatt i bruk. Denne utsprengingen etterlot tydelig spor etter mineborene. Effektiviteten i brytingen økte nok betraktelig da denne nye teknologien fant vegen inn i kvern fjellet. Sledelassene ned til bygda gikk tett,

Kvernsteinbrytinga i Selbufjellene har etterlatt seg dype spor.

og den videre transporten til byen, betydde i likhet med steinbrytingen også ekstra sysselsetting for selbyggene. Hest måtte til det meste av veien, men båtfrakt langsetter Selbusjøen til Brøttem i Klæbu hørte også med til den vanlige transportstrekningen.

Fra byen ble kvernstein fra Selbu skipet ut i stort antall. Selbustein skurret og gikk i kvernhus etter kvernhus i lange tider over hele landet og mange steder i utlandet.

Reindriften og samer i Sylene

I de eldre skriftlige kildene har samene satt få spor. Også ute i terrenget må en lete lenge og nøye for å finne merker etter denne kulturen. Redskaper av tre, bein og skinn er smuldret bort, og de gamle boplassene er grodd igjen. Likevel, endel arkeologiske funn er gjort på svensk side, bl.a. gravfeltet på Vivallen nordvest for Funäsdalen, som trolig trekker den sørsamiske historien tilbake til 1000- eller 1100-tallet.

Næringsgrunnlaget var i flere hundre år jakt på rein, mår, rev og andre pelsdyr. Fiske var også en viktig del av livsgrunnlaget. Jaktbyttet ble ved kontakt med oppkjøpere omsatt i varer som smør, mel og tekstiler.